

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sara Jazera

Tysta leken börjar nu – den som pratar åker ut?

En rättsanalytisk uppsats om hur det nya kronvitnesssystemet kommit
till uttryck i Högsta domstolens prejudikatbildning

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Andreas Anderberg

Termin: VT 2023

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsningar	9
1.5 Forskningsläge.....	10
1.6 Disposition.....	10
2 BAKGRUND TILL DAGENS KRONVITNESSYSTEM	11
2.1 Definitionen av ett kronvittne	11
2.2 Det svenska påföljdssystemet.....	12
2.3 Innan 2022 års kronvittneslagstiftning	13
3 GÄLLANDE RÄTT	15
3.1 Från lagförslag till verklighet.....	15
3.2 2022 års kronvittneslagstiftning.....	16
4 PREJUDIKATBILDNING	19
4.1 Högsta domstolen, dom NJA 2009 s.599.....	19
4.1.1 Bakgrund till rättsfallet	19
4.1.2 Om domen.....	20
4.1.3 Kommentarer angående domen.....	22
4.2 Högsta domstolen, mål nr B 5836–22	22
4.2.1 Bakgrund till rättsfallet	22
4.2.2 Om domen.....	24
5 ANALYS OCH SLUTSATSER	27
5.1 "Medverkan i annans utredning" som strafflindringsgrund	27
5.2 "Annan omständighet" som strafflindringsgrund	30

5.3	Slutsats	32
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	33
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	35

Summary

As a result of the increased gang violence in Sweden, a crown witness system was introduced on July 22, 2022, which has been widely criticized. However, the legislator considered such regulation to be predominantly necessary. By introducing a new paragraph, ch. 29 § 5 a in the Swedish Criminal Code, the legislation can be described as an attempt to escape the culture of silence and initiate an effective law enforcement.

Before the law was enforced, the Supreme Court has dealt with only one case that concerned a crown witness, called the “Car bomb case”. After its enforcement, the subject matter has been regarded in another case of the Supreme Court, specifically in the “Bag with shards of glass”. This essay examines how the new legislation has been expressed in the development of precedents. Using a legal dogmatic method, the current law is analyzed from both a legal development perspective and a critical perspective.

Initially, a background to today's crown witness system is presented. It explains that a crown witness regulation essentially means that the court, during the sentencing matter, is considerate of the defendant's participation in the investigation of another person's crime. Within the Swedish penalty system, the crown witness legislation offers a mitigating factor resulting in the defendant receiving a lower sentence.

Before the legislation came into force, there has only existed a possibility of a reduced sentence for participating in an investigation of one's *own* crime. However, in the “Car bomb case”, the Supreme Court applied an exception where they regarded the serious reprisals that the defendant had suffered due to his witnessing. Their adjudication was based on ch. 29 § 5 item 8 in the Swedish Criminal Code. In the analysis, the verdict has been shown to have had an influence on the new ruling in the “Bag with shards of glass”. They applied similar reasoning, thereby reducing the sentence due to his participation as a crown witness *and* due to the threatening image he now had. In the analysis, the legal development is problematized based on the aspect of

rewarding the crown witness on two separate grounds despite being perceived as *one* coherent unit.

In addition, the requirement for participation in a significant sense is discussed, which is established in the latest verdict. The requirement expresses a lower threshold than what can be perceived at first glance. Furthermore, it can be stated that the development of precedent seems to be corresponding to the intentions of the legislature.

Sammanfattning

Som ett resultat av den ökade gängkriminaliteten i Sverige, infördes den 22 juli 2022, ett kronvitnesssystem som blivit enormt kritiserat från många håll. Lagstiftaren ansåg det dock vara övervägande nödvändigt med denna reglering, som framförallt avsåg införandet av 29 kap. 5 a § Brottsbalken. Lagändringen kan beskrivas som ett försök att komma ur den rådande tystnadskulturen och initiera en effektiv brottsbekämpning.

Innan införandet av lagändringen har kronvittnen endast behandlats i ett fall hos Högsta domstolen, s.k. ”Bilsprängarmålet”. Efter införandet, har ämnet berörts i ytterligare ett fall hos dem, nämligen i ”Glassplittret i väskan”. Uppsatsen undersöker hur den nya lagstiftningen kommit till uttryck i prejudikatbildningen utifrån dess frågeställningar. Med hjälp av en rättsdogmatisk metod, undersöks gällande rätt ur ett rättsutvecklingsperspektiv och ett kritiskt perspektiv.

Inledningsvis återges en bakgrund till dagens kronvitnesssystem. I denna del förklaras att en kronvittnesreglering huvudsakligen innebär att domstolen, i sin påföljdsbestämning, beaktar att en tilltalad medverkat i utredning av *annans* brott. I det svenska påföljdssystemet faller kronvittnesbestämmelsen inom ramen för de straffmildrande omständigheterna vilket innebär att den tilltalade kan komma att få en reducerad påföljd.

Innan lagstiftningen kom att träda i kraft fanns enbart möjligheten till strafflindring vid medverkan i utredning av *egen* brottslighet. I ”Bilsprängarmålet” tillämpade Högsta domstolen dock ett undantag när de beaktade de allvarliga repressalier som den tilltalade hade drabbats av, i samband med hans uppgiftslämnande. Detta baserades på 29 kap. 5 § 8 punkten Brottsbalken. I analysen har domen visat sig ha en effekt på det nya avgörandet eftersom de förde liknande resonemang, och därmed sänkte straffet med hänsyn till både den tilltalades medverkan som sådan *och* den konsekventa hotbilden. I analysen problematiseras rättsutvecklingen utifrån aspekten att belöna kronvittnet på två separata strafflindringsgrunder som egentligen kan uppfattas som *en* sammanhängande enhet.

Därutöver diskuteras kravet på medverkan i *väsentlig betydelse* som fastställts i det senaste avgörandet. Kravet ger uttryck för en lägre tröskel än vad som kan uppfattas vid första anblick. Detta tyder alltså på en prejudikatutveckling som torde stämma överens med lagstiftarens avsikt.

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Andreas Anderberg, för hans vägledning och goda råd. Tack till alla mina nära och kära som varit ständiga stöttelelare i denna förhållandevis korta, men intensiva resa. Slutligen önskar jag dig som läsare, en fortsatt trevlig läsning.

Helsingborg i maj 2023

Sara Jazera

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Kommittédirektiv
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning I
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:70)
SOU	Statens Offentliga Utredningar
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Hör inget, ser inget, säger inget – HSS – så lyder hederskodexen som länge genomsyrat den rådande tystnadskulturen i de kriminella gängen. Att ingå i kriminella nätverk är synonymt med att ingå i en tystnadskultur, vilket innebär att det förutsätts att personen lämnar miljön för att öppet samarbeta med rättsväsendet. Om regeln inte efterföljs finns risken att utsättas för repressalier.¹ Tystnadskulturen har även spridit sig utanför de kriminella nätverken, framförallt i utsatta områden.² I takt med en kraftig ökning av gängrelaterad brottslighet och skjutningar med dödlig utgång i Sverige, har det ansetts som nödvändigt att införa ett kronvitnesssystem, vilket riksdagen beslutade om under sommaren 2022. Den innebär i korthet att det nu återfinns en ny strafflindringsgrund i 29 kap. 5 a § andra stycket BrB, som ger domstolen möjligheten att beakta den tilltalades medverkan i utredning av någon annans brottslighet.³

Med regleringen vill man öka incitamenten för personer i kriminella miljöer att samverka med de brottsbekämpande myndigheterna.⁴ Oviljan att samarbeta grundar sig däremot också på en rädsla för våld och det krävs därför tillit till att staten tar ett ansvar för dennes säkerhet.⁵

Det finns hittills ett fåtal avgöranden om kronvittnen, varav enbart två är prejudicerande. Med utgångspunkt i den nya lagstiftningen och hur den tillämpats i HD:s senaste avgörande, aktualiseras frågan om vilka förutsättningar som bör åläggas kronvittnet, för att denne ska förmås med strafflindring. Det förefaller därför som befogat att undersöka vad denna

¹ Brå 2019:10 s. 11 f.

² Prop. 2021/22:186 s. 22.

³ Prop. 2021/22:186 s. 16 och 22.

⁴ Ståhl, Kristoffer, *Stärkt rättsprocess och särskilt om kronvittnen*, Advokatfirman Ståhl, 2022-08-19; Brå 2020:4 s. 12 och 26.

⁵ SOU 2021:35 s. 221.

prejudikatbildning ger uttryck för och hur den står i relation till lagstiftarens avsikt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att redogöra för framväxten av det nya svenska kronvitnesssystemet och dess tillämpning. Detta görs mot särskild bakgrund av HD:s senaste, och enda, prejudikat på området, sedan den nya kronvittneslagstiftningen trädde i kraft. Därigenom syftar uppsatsen till att utreda förutsättningarna och tröskelnivån från att medverka till utredningen av annans brottslighet, till att faktiskt få förmås med strafflindring i sin påföljd. För att kunna analysera detta, kommer avgörandet ”Glassplittret i väskan” att ställas i relation till det tidigare avgörande ”Bilsprängarmålet”⁶, som fastställdes innan införandet av dagens kronvitnesssystem. Vidare kommer avgörandena att problematiseras och analyseras i ljuset av lagstiftarens avsikt.

Uppsatsen kommer att utgå ifrån följande frågeställningar;

1. I vilken utsträckning bör ett kronvittne ha medverkat i utredningen av någon annans brott för att förmås med strafflindring, enligt HD:s senaste avgörande ”Glassplittret i väskan”?
2. Vilken effekt har det tidigare avgörandet ”Bilsprängarmålet”, haft på det senare avgörandet ”Glassplittret i väskan”?
3. Hur ser prejudikatbildningen ut i ljuset av lagstiftarens avsikt?

1.3 Metod och material

Uppsatsen är skriven med utgångspunkt i den rättsdogmatiska metoden, vars innehåll utgörs av den gällande rätt som existerar inom området.⁷ Metoden är väsentlig för uppsatsens syfte, för att kunna identifiera hur HD valt att tillämpa den nya kronvittneslagstiftningen och därefter på ett rättsanalytiskt

⁶ Rättsfallet är även känt under namnet ”Kronvittnet”.

⁷ Kleineman i Nääv & Zamboni, (2018), s. 21.

sätt diskutera dess eventuella effekt på rättsutvecklingen. Rättskällor av störst användning är lagtext, prejudikat och förarbeten. Viktigt att ta med sig som läsare är rättskällehierarkin. Prejudikaten ska således inte uppfattas som avgörande för rättsutvecklingen.

Även information inhämtat från rapporter, doktrin, och artiklar är viktiga för framställningen. Eftersom frågeställningarna avser prejudikatbildning, kommer underrättsavgöranden inte att vara föremål för materialinhämtning. Detta även av utrymmesskäl.

En artikel från Svensk Juristtidning har lästs men hänsyn tas till att den inte är referentgranskad. Risk finns därför att skribenten inte förhåller sig objektivt. Den kan dock anses representera en allmän uppfattning.

Det ska också uppmärksammas att rättsfallet ”Glassplittret i väskan”, nyligen fastställdes och har därför inte hunnit kommenteras i en vetenskaplig artikel.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen kommer huvudsakligen att utforska hur HD tillämpat den nya svenska kronvittnesregleringen. För- och nackdelar med ett kronvitnesssystem kommer således inte belysas eftersom detta redan antas vara utrett. Det finns olika typer av kronvitnesssystem i andra rättsordningar såsom plea-bargaining, vilka inte kommer behandlas i följande framställning.

Något läsaren bör ha med sig är att slutsatserna kring huruvida prejudikatbildningen är förenlig med lagstiftarens avsikt, endast avser *ett möjligt svar*. Det finns nämligen fler aspekter av relevans för rättsutvecklingen, såsom rättsprinciper och myndighetsutövande. Av utrymmesskäl belyses dessa dock inte djupgående.

Utredningen är begränsad till lagrummen i 29 kap. 5–5 a §§ BrB. I samband med SFS 2022:792, inträdde dock flera lagändringar men av utrymmesskäl och avsaknad av relevans, kommer dessa inte att redogöras.

1.5 Forskningsläge

Med anledning av att kronvittneslagstiftningen är en förhållandevis ny reglering inom svensk rätt, finns det begränsat med information i doktrin. Däremot har flertalet utredningar respektive vetenskapliga uppsatser berört ämnet, vilka behandlar framförallt för- och nackdelar med införandet av ett kronvitnesssystem. Eftersom analysen i denna framställning tar sikte på ett nytt perspektiv som avser tillämpningen av kronvittnesregleringen, blir de utredningarna mindre relevanta för uppsatsen. Denna snäva forskning indikerar på betydelsen av fortsatta studier inom detta område.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med en bakgrund till dagens kronvitnessystem för att förmedla en inblick och förståelse av ämnet. Kapitlet innehåller en beskrivning av begreppet kronvittne, en redogörelse av det svenska påföljdssystemet, och avslutas med hur lagstiftningen såg ut innan den nya kronvittnesregleringen trädde i kraft. Sedan följer ett avsnitt som berör gällande rätt för att illustrera en överblick i lagstiftningsarbetet tillhörande kronvittnesregleringen. Detta följs upp av en redogörelse för den centrala kronvittnesparagrafen och vilken vägledning som ges av förarbetet. Därefter behandlas de aktuella avgörandena; ”Bilsprängarmålet”, respektive ”Glassplittret i väskan”.

Av detta följer en analys i vilken frågeställningarna besvaras. Avsnittet är uppdelat utifrån två olika strafflindringsgrunder som tillämpats beträffande kronvittnen. Avslutningsvis följer en slutsats.

2 Bakgrund till dagens kronvitnesssystem

Denna bakgrund syftar till att ge läsaren en bättre förståelse över avsnitt 3 om dagens kronvitnesssystem. Det redogörs för vad begreppet kronvittne innebär, hur det svenska påföljdssystemet ser ut, och slutligen, hur lagen såg ut innan kronvittneslagstiftningen trädde i kraft.

2.1 Definitionen av ett kronvittne

Enligt förarbeten avses begreppet kronvittne i allmänhet "[...] en misstänkt eller en tilltalad som, genom att medverka i utredningen av någon annans brott, får fördelar i den brottsutredning eller det brottmål där han eller hon själv förekommer".⁸ Det är i denna bemärkelse som begreppet kronvittne kommer användas i framställningen. Det ska emellertid understrykas att någon absolut definition av kronvittne eller kronvitnesssystem saknas.⁹ Därutöver råder skilda meningar inom olika rättssystem beträffande åklagarens och domarens roll i systemet. Inom vissa system kan den misstänkte förhandla med åklagaren och få ett bindande löfte om straff lindring, medan det inom andra system är upp till den dömande makten att beakta den tilltalades medverkan vid straffmätningen eller påföljdsvalet.¹⁰ Begreppet kronvittne används framförallt i rättsordningar med common law, d.v.s. där rättspraxis är den överordnade rättskällan. Det skiljer sig därför från den svenska rättsordningen som infört kronvitnesssystemet i form av ett billighetsskäl som domstolen ska beakta.¹¹ Mer om detta framhålls i avsnitt 3 om gällande rätt.

⁸ Prop 2021/22:186 s. 52.

⁹ SOU 2021:35 s. 215 f.

¹⁰ SOU 2021:35 s. 216.

¹¹ Backman, Linnea, *En stärkt rättsprocessrätt och en ökad lagföring*, Domarbloggen, 2022-04-05.

2.2 Det svenska påföljdssystemet

Straffsystemets syfte är att motarbeta brottslighet. Efter införandet av brottsbalken 1965 kom en påföljdsreglering som huvudsakligen gav uttryck för individualprevention. Denna utgår ifrån idén av påföljd genom behandling, avskräckning eller oskadliggörande för att motverka återfall i brott. I takt med den rättsliga utvecklingen har vi fått en framväxt av principer om proportionalitet mellan brott och straff, likabehandling, konsekvens och förutsebarhet.¹² Med 1989 års reform togs ett stort avstånd från tankarna om allmän- och individualprevention. Billighetsskäl, som är av betydelse för denna uppsats, blev däremot kvar, och har numera utvecklats till det som framgår av 29 kap. 5–5 a §§ BrB. Anledningen var framförallt att fängelsestraffkommittén, i deras utredning, ansåg att det annars skulle vara orättfärdigt att inte se till sådana individuella hänsynstaganden.¹³

Det svenska påföljdssystemet består av en straffmätning med utgångspunkt i brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Detta följer av 29 kap. 1 § BrB. Enligt andra stycket i förevarande paragraf, bestäms detta konkreta straffvärde inom ramen för den specifika brottstypens straffskala och sker utifrån ett antal kriterier, som är gemensamma för alla brott. I det följande återges 29 kap. 1 § andra stycket BrB för att illustrera kriterierna:

Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den *skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit*, vad den tilltalade *insett eller borde ha insett om detta* samt de *avsikter eller motiv som han eller hon haft*. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett *allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person*.

För att vidare kunna fastställa ett straffvärde, ska domstolen beakta försvarande och förmildrande omständigheter som stadgas i 29 kap. 2–3 §§ BrB.

¹² Jareborg och Zila (2022) s. 124.

¹³ Prop. 1987/88:120 s. 89 ff.

Syftet med straffmätningen är att avgöra om brottsligheten ska föranleda ett bötesstraff eller en mer ingripande påföljd som fängelsestraff.¹⁴ Utöver fastställandet av ett straffvärde, är nästa steg att beakta sådana straffskärpande och straffmildrande omständigheter som inte är hänförliga till brottet och som således inte påverkar straffvärdet.¹⁵ Punkterna tillhörande 29 kap. 5–5 a §§ BrB är sådana strafflindringsgrunder.¹⁶ De kan därigenom motivera ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet eller en påföljdseftergift.¹⁷

2.3 Innan 2022 års kronvittneslagstiftning

Ett kronvitnessystem i Sverige har länge varit ett främmande koncept, fram till att lagförslaget om att införa 29 kap. 5 a § BrB trädde i kraft den 1 juli 2022.¹⁸ Dessförinnan fanns enbart möjligheten till strafflindring vid medverkan i utredning av *egen* brottslighet, vilket stadgades i 29 kap. 5 § första stycket 5 punkten BrB. Det har emellertid i praxis förekommit en möjlighet till strafflindring när den tilltalade har medverkat i utredningen av någon *annans* brott, trots att ett kronvitnessystem inte var föreskrivet i lag. Detta förekom nämligen i ”Bilsprängarmålet”, där HD ansåg det motiverat med strafflindring på grund av att den tilltalade drabbats hårt av att ha utgett uppgifter för att främja utredningen i målet. Personen i fråga hade bl.a. blivit utsatt för en extrem hotbild. I förevarande fall tillämpades 29 kap. 5 § 8 punkten BrB, i brist på en konkret bestämmelse för kronvittnen.¹⁹ I avsnitt 4.1 redogörs avgörandet närmare. För att bidra till läsarens förståelse följer ett utdrag ur 29 kap. 5 § BrB:

Vid straffmätningen ska rätten utöver brottets straffvärde i skälig omfattning
beakta
[...]

¹⁴ Dir. 2009:60 s. 2.

¹⁵ Jareborg och Zila (2022) s. 123.

¹⁶ SOU 2021:35 s. 21.

¹⁷ Dir. 2009:60 s. 3.

¹⁸ SFS 2022:792.

¹⁹ Prop. 2021/22:186 s. 52.

8. Om någon annan omständighet påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

[...]

Föreligger omständighet som avses i första stycket, får rätten, om särskilda skäl påkallar det, döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

De s.k. billighetsskälen i förevarande paragraf, påkallar att gärningspersonen får ett mildare straff än brottets straffvärde motiverar. Den allmänna bestämmelsen i punkten 8 ger möjligheten att beakta även andra omständigheter än de som räknas upp i de föregående punkterna. Omständigheterna som avses ska vara hänförliga till den tilltalades personliga situation eller ha inträffat efter brottet. Bestämmelsen tar sikte på situationer som är mindre vanliga och har därför inte specificerats. Dess bakomliggande syfte är att straffet inte på ett helt oproportionerligt och orimligt sätt ska drabba någon annan än gärningspersonen. Den är dock inte avsedd att tillämpas för de mer regelmässiga följderna i form av negativa sociala reaktioner som den dömda kan drabbas av.²⁰ Vad gäller kronvittnesliknande situationer, har departementschefen uttryckt att bestämmelsen endast helt undantagsvis skulle kunna motivera ett lägre straff.²¹

²⁰ Prop. 1987/88:120 s. 95 f.

²¹ Prop. 1987/88:120 s. 92.

3 Gällande rätt

Avsnittet syftar till att redogöra för hur dagens kronvitnesssystem kommer till uttryck i gällande rätt. Detta görs genom att beskriva den bakomliggande avsikten, en överblick av lagstiftningsarbetet och vad kronvittnesbestämmelsen i 29 kap. 5 a § andra stycket BrB faktiskt stadgar.

3.1 Från lagförslag till verklighet

Frågan om att införa ett kronvitnesssystem i Sverige, och därigenom en ny strafflindringsgrund, har länge varit omdiskuterad och behandlats i ett flertal utredningar genom åren. I dessa utredningar har nackdelarna ansetts överväga fördelarna vilket resulterat i avslag på införandet av en ny lag.²²

Arbetet inleddes i november 2019 då regeringen tilldelade en särskild utredare ett uppdrag, med syftet att bekämpa den rådande tystnadskulturen och den organiserade brottsligheten. Utredningen kom att heta *Utredningen om en stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*. Detta betänkande blev överlämnat i maj 2021, och blev därefter remissbehandlat.²³

Lagförslaget innefattade införandet av en ny strafflindringsgrund, vid medverkan till utredning av annans brott.²⁴ Till skillnad från föregående utredningar, ansågs detta lagförslag vara nödvändigt att realisera. Förevarande utredning utgör dessutom det första konkreta författningsförslaget och utredningen av ett svenskt kronvitnesssystem.²⁵ Utredningen uttryckte bl.a. att en kronvittnesregleringen kan förväntas öka incitamenten för personer i kriminella miljöer att samverka med de brottsbekämpande myndigheterna.²⁶ Utredningen belyste både för- och nackdelar med ett sådant system och gjorde en komparativ analys med länder där systemet redan har implementerats.²⁷ Den fick framförallt bra respons, där samtliga brottsbekämpande myndigheter tillströkte förslaget. Både

²² Prop. 2021/22:186 s. 52. Se t.ex. SOU 1986:14, SOU 2012:34, SOU 2019:38.

²³ Prop. 2021/22:186 s. 21 f.

²⁴ Prop. 2021/22:186 s. 58 ff.

²⁵ SOU 2021:35 s. 217.

²⁶ Prop. 2021/22:186 s. 52.

²⁷ SOU 2021:35 s. 167.

Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten ansåg att ett sådant system kan medföra effektivare brottsbekämpning, vilket även Malmö TR höll med om. Vidare betonade Åklagarmyndigheten att ett sådant system kan innebära ett slut för tystnadskulturen.²⁸

Remissinstanser som låg på andra sidan av debatten var bl.a. Justitiekansliet, Sveriges advokatsamfund och Lagrådet. De menade att en sådan ordning kan medföra att rättssäkerheten och effektiviteten åsidosätts.²⁹ Advokatsamfundet betonade särskilt ett ifrågasättande ur ett likabehandlings- och brottsofferperspektiv.³⁰ En bristande förutsebarhet har också tagits upp som motargument.³¹

Något ytterligare utredningen ville framhäva, var betydelsen av att ha väl utbyggda skyddssystem för vittnen och andra bevispersoner. Eftersom personer i kriminellt nätverk ska vilja samarbeta är det väsentligt med förtroendeskapande åtgärder i dessa miljöer.³²

I mars 2022 kom regeringen med ett lagförslag som kammaren biföll den 2 juni 2022.³³ Utredningens förslag överensstämde med regeringens.³⁴ Kronvittneslagstiftningen trädde i kraft den 1 juli 2022.³⁵

3.2 2022 års kronvittneslagstiftning

Det blir nu aktuellt att återge den nya lagbestämmelsen som återfinns i 29 kap. 5 a § BrB³⁶, och i korthet beskriva hur den är avsedd att tillämpas.

Sedan lagen trädde i kraft har den fått följande lydelse:

²⁸ Prop. 2021/22:186 s. 52-53.

²⁹ Prop. 2021/22:186 s. 53.

³⁰ Prop. 2021/22:186 s. 54.

³¹ Prop. 2021/22:186 s. 64.

³² Prop. 2021/22:186 s. 54.

³³ Protokoll 2021/22:123.

³⁴ Prop. 2021/22:186 s. 51.

³⁵ SFS 2022:792.

³⁶ För övriga lagändringar i samband med tillkomsten av 29 kap. 5 a §, se SFS 2022:792.

Vid straffmätningen ska rätten utöver brottets straffvärde i skäligen omfattning beakta om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet.

Detsamma gäller om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av annans brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i sex månader eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott om gärningen är belagd med straff.

Föreligger omständighet som avses i första eller andra stycket, får rätten, om särskilda skäl påkallar det, döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Bestämmelsen är tänkt att reglera de förutsättningar som ska vara uppfyllda för att strafflindring vid utredningsmedverkan ska kunna meddelas. Medverkan till utredning av *annans* brott, det vill säga kronvittnesbestämmelsen, utgörs av det andra stycket. Medverkan till utredning av *egen* brottslighet har flyttats från 29 kap. 5 § 5 punkten BrB, till 29 kap. 5 a § första stycket BrB.

Det finns ett bakomliggande syfte till varför strafflindringsgrunden infördes i en särskild paragraf istället för i den befintliga 5 §. Orsaken är nämligen att ett fokus på effektiv brottsbekämpning står i omedelbar strid med de ursprungliga motiven till billighetsskäl. Det ansågs också vara lämpligt eftersom den misstänkte i flera fall kan förväntas lämna uppgifter avseende sin egen som annans brottslighet i ett sammanhang. Med beaktande därav, infördes de båda fallen av utredningsmedverkan i samma särskilda paragraf.³⁷

I praktiken menade utredningen på att åklagaren ska vara skyldig att informera en misstänkt om möjligheterna till strafflindring vid medverkan till utredning av brott. Denna ska i sin stämningsansökan, ge ett påföljdsförslag av vilket det ska framgå vilken nivå av strafflindring som den tilltalade bör få. Detta stadgas i 45 kap 4 § andra stycket RB.³⁸ Åklagarens förslag ska därmed inte vara bindande för domstolen utan enbart beaktas av domstolen vid straffmätningen och påföljdsvalet.³⁹

³⁷ SOU 2021:35. s. 246.

³⁸ Prop. 2021/22:186 s. 129.

³⁹ Prop. 2021/22:186 s. 55.

Vidare har det angetts att den befintliga strafflindringsbestämmelsen avseende utredningsmedverkan vid *egen* brottslighet bör ses som utgångspunkt beträffande förutsättningarna för strafflindring vid medverkan till utredning av *annans* brott. Det ställs således ett krav på att uppgifterna som lämnats är av *väsentlig betydelse* för utredningen.⁴⁰

När strafflindringsgrunden som tar sikte på medverkan i utredning av egen brottslighet kom, uttalade regeringen att den tilltalades medverkan bör uppnå en förhållandevis kvalificerad nivå, av väsentlig betydelse, för att kunna resultera i strafflindring.⁴¹ I samma proposition uttalades att kravet inte innebär att utredningen ska ha genomförts snabbare och enklare. Av förarbetet till förevarande kronvittneslagstiftning, framgår att ett motsvarande krav bör gälla beträffande strafflindring för medverkan i någon annans brott. Vidare anser de att det är domstolen som måste göra en bedömning i det enskilda fallet.⁴²

Om den tilltalades medverkan ska medföra straffnedsättning bör det generellt sett ske en relativt påtaglig justering av påföljden.⁴³

Vad gäller den kvarstående punkten 8 som återfinns i 29 kap. 5 § BrB, beskriver förarbetet att denna lämnar utrymme för strafflindring till kronvittnen som drabbats av repressalier. Sådana situationer omfattas nämligen inte av nya kronvittnesbestämmelsen i 29 kap. 5 a § BrB.⁴⁴ Utredningen har nämligen framhållit att kronvittnen inte i huvudregel drabbas av negativa repressalier och därmed inte gör en personlig uppoffring.⁴⁵ I situationer där båda strafflindringsgrunderna tillämpas, bör straffet kunna reduceras med uppemot hälften av straffvärdet.⁴⁶

⁴⁰ Prop. 2021/22:186 s. 119; SOU 2021:35 s. 239.

⁴¹ Prop. 2014/15:37 s. 21 f.

⁴² Prop. 2021/22:186 s. 59; jfr prop. 2014/15:37 s.22.

⁴³ Prop. 2021/22:186 s. 119; jfr prop. 2014/15:37 s. 38 f.

⁴⁴ SOU 2021/35 s. 247 f.

⁴⁵ SOU 2021/35 s. 219.

⁴⁶ SOU 2021/35 s. 248.

4 Prejudikatbildning

4.1 Högsta domstolen, dom NJA 2009 s.599

4.1.1 Bakgrund till rättsfallet

I förevarande rättsfall, s.k. "Bilspångarmålet", behandlades frågan om tillämpning av billighetsskäl vid påföljdsbestämning, särskilt vad gäller möjligheten till strafflindring då den tilltalade avslöjar sin medtilltalades delaktighet. Vid tidpunkten för domen, fanns inget kronvitnesssystem reglerat i lag.

Bakgrunden till målet var två sprängattentat. Den ena sprängningen inträffade den 19 september 2006 och utgjordes av en detonerad handgranat som blivit placerad under en parkerad bil. Dagen därpå detonerade ytterligare en handgranat under en annan bil, parkerad på en annan gata. Explosionerna orsakade omfattande skador på bilarna i fråga, men även skador på dess omgivning, bl.a. på husfasad och andra parkerade bilar. Dessutom utsattes människor i närheten för stor risk.

Åtalet avsåg försök till mord och allmänfarlig ödeläggelse, samt anstiftan och medhjälp därtill. DL, som är före detta medlem i Bandidos MC, kunde bidra till polisens utredning. Han uppgav att han, tillsammans med två namngivna medgärningsmän, genomfört sprängningarna på uppdrag av MC-klubbens president. Därigenom lyckades domstolen döma samtliga inblandade för de begångna brotten. Frågan av särskilt intresse i målet uttrycktes vara huruvida omständigheten att en av de tilltalade avslöjat sina medbrottslingar bör leda till att denne får en lindrigare påföljd. Detta trots att ingen uttrycklig strafflindringsgrund reglerade sådan situation under dess samtid.⁴⁷

DL dömdes i TR och HovR för bl.a. medhjälp till försök till mord och medhjälp till allmänfarlig ödeläggelse, grovt brott. Underrätterna, har

⁴⁷ NJA 2009 s.599, s. 2.

såsomförmildrande omständighet, enligt 29 kap. 5 § 3 punkten BrB, beaktat att han frivilligt angett sig. Vidare bedömde de att hans uppgifter bidragit till uppkläringen av en svårutredd och synnerligen allvarlig brottslighet vilket skulle beaktas som en strafflindrande omständighet enligt 29 kap. 5 § 8 punkten BrB. Olikt TR, ansåg HovR att de medföljda konsekvenserna av att DL berättat om sina medbrottslingars medverkan, kan beaktas i högre grad. Denna bedömning medförde dock ingen ytterligare lindring av påföljden hos HovR, eftersom de dessutom bedömt straffvärdet som betydligt högre än vad TR gjort. Straffvärdet uppgick till fyra år. Påföljden dömdes till fängelse tre år i båda underrätterna.⁴⁸

4.1.2 Om domen

Frågan som HD utredde är bl.a. om det – mot bakgrund av vad DL har avslöjat om sin egen och andra personers delaktighet i brotten och de svåra personliga följderna av avslöjandet – föreligger en möjlighet till strafflindring utöver vad HovR funnit, enligt 29 kap. 5 § BrB.

HD menade på att det vore orättfärdigt om rätten inte beaktar omständigheterna som stadgas i 29 kap. 5 § BrB, vid påföljdsbestämningen som inte hänför sig till brottet i sig.⁴⁹ Likt HovR, framhöll de att punkten 8, ger domstolen en mer allmänt hållen möjlighet att ta skälig hänsyn till omständigheter som rör gärningsmannens person eller händelser som inträffat efter brottet vilket påkallar ett lägre straff.⁵⁰

Därefter diskuterade HD det lagstiftningsarbete avseende kronvittnen som föregick införandet av 29 kap. 5 a § BrB, genom att lyfta fram SOU 1986:14 och departementschefens inställning till punkten 8 i 5 § samma kapitel. Departementschefen har konstaterat ett utrymme, dock snävt begränsat, till att beakta en gärningsmans avslöjanden av sina medbrottslingar.⁵¹

⁴⁸ NJA 2009 s.599, s. 2 f.

⁴⁹ Jfr prop. 1987/88:120 s. 43 f. och 89 ff.

⁵⁰ Jfr prop. 1987/88:120 s. 95 f.

⁵¹ Jfr prop. 1987/88:120 s. 92.

Med utgångspunkt i 29 kap. 5 § BrB, fastslog HD sedermera att bestämmelsens motiv om billighetshänsyn inte står i relation till ett kronvitnesskydd vars huvudsakliga syfte är samhällsnytta.⁵²

Mot bakgrund av ovan slog rätten fast att frågan i målet inte avser ett sådant undantagsfall som departementschefen ger uttryck för. Den omständigheten att DL lämnat uppgifter som bidragit till att övriga tilltalade i målet kunnat lagföras och dömas, utgjorde således inte skäl för strafflindringen enligt förevarande paragraf.⁵³

Trots denna bedömning, öppnade HD upp en möjlighet till strafflindring enligt 29 kap. 5 § 8 punkten BrB som ger utrymme att beakta annan omständighet än de som stadgas i punkterna 1–7. Hänsyn togs till att personen som lämnar uppgifter om annans brott riskerar att drabbas av negativa repressalier, vilket ofta är fallet i kriminella nätverk. De menade på att DL under överskådlig tid kommer leva under hot om allvarliga repressalier och att medverkan därför väsentligen påverkat hans personliga situation. Han har omfattats av vittnesskyddsprogram, levt isolerad och bytt bostad 14 gånger. Han har endast vid några enstaka tillfällen kunnat träffa sin familj och hans levnadssituation kräver noggrann planering. Det bedömdes att han lär behöva byta identitet och flytta utomlands. HD menade på att det därför vore obilligt om dessa allvarliga följder inte kunde räknas DL till godo vid påföljdsbestämningen. De poängterade dock att detta var ett strikt undantagsfall.⁵⁴

Vid påföljdsbestämningen fastslog HD att de omfattande personliga konsekvenserna bör medföra en lika betydande strafflindring i enlighet med 29 kap. 5 § andra stycket BrB. Vid en samlad bedömning angav rätten vikten av att göra en kraftig straffreducering men att det dock saknades skäl att sätta

⁵² NJA 2009 s.599, s. 7.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ NJA 2009 s.599, s. 8.

straffet lägre än HovR gjort.⁵⁵ HD fastställde HovR:s dom till fängelse tre år.⁵⁶

4.1.3 Kommentarer angående domen

Jack Ågren, en lärare och forskare i straffrätt, har kommenterat avgörandet i en artikel i *Juridisk Tidskrift*.⁵⁷ Han anför att HD statuerade en huvudregel eftersom deras domskäl uttrycker att uppgiftslämnande av annans brottslighet i sig inte är ett tillräckligt starkt skäl till strafflindring enligt den dåvarande 29 kap. 5 § BrB. Ågren belyser vidare att HD:s dom markerar att den aktuella bestämmelsen inte får tas som gisslan i syfte att tillgodose intresset av brottsbekämpning. Det innebär istället att billighet ska ses som en självständig faktor som inte ska sammanblandas med samhällliga effektivitetsintressen.⁵⁸

Ågren ifrågasätter däremot om det fortfarande kan hävdas att kronvittnen inte inkluderas i billighetsskäl som huvudregel. Detta beror på att hot om allvarliga repressalier som konsekvens, är mer regel än undantag. Han menar fortsättningsvis på att huvudregeln väsentligen har urvattnats eftersom det är svårt att separera medverkan till utredning av annans brott, och konsekvenserna som följer av detta. Med andra ord menar Ågren att gärningen och konsekvenserna står i så nära samband med varandra att de snarare bildar en enhet.⁵⁹

4.2 Högsta domstolen, mål nr B 5836–22

4.2.1 Bakgrund till rättsfallet

⁵⁵ NJA 2009 s.599, s. 9 f.

⁵⁶ NJA 2009 s.599, s. 2.

⁵⁷ Ågren (2010), s. 697–703.

⁵⁸ Ågren (2010), s. 702.

⁵⁹ Ågren (2010), s. 697–703.

I rättsfallet s.k. ”Glassplittret i väskan” tog HD upp frågan om vilken straff lindring som ska ges en tilltalad som har lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen av annans brott och som direkt konsekvens till detta, riskerar att bli utsatt för allvarliga brott.⁶⁰ Det rörde sig därmed om den nya kronvittnesbestämmelsen i 29 kap. 5 a § andra stycket BrB.

Bakgrunden till målet består av ett grovt narkotikabrott. Brottet inleddes den 23 februari 2022 av att polisen övervakade ett möte i en bil mellan EA och bilens förare. EA lämnade bilen med ett paket och gick hem till sin lägenhet varpå polisen genomförde en husrannsakan. Där fann polisen paketet som vägde cirka 2 kg och innehöll kokain. Utöver detta, hittades en väska med knappt 15 kg cannabisharts. Vidare i polisutredningen hade man avlyssnat en mobiltelefon tillhörande den medtilltalade, IM. Ur avlyssningen, framkom det att IM varit inblandad i EAs narkotikahantering.

Under förundersökningen uppgav EA information som hjälpte polisen med utredning i en annan förundersökning om grovt narkotikabrott. Hon informerade dem nämligen bl.a. om hur hon fått kontakt med IM och att han lämnat en väska i hennes lägenhet. Väskan innehöll cannabis men även glassplitter, vilket hon kände igen som bilfönsterglas. Glassplittret kunde därefter kopplas till en bil som vid tillfället var inblandad i en annan utredning.⁶¹

Åtalet mot EA avsåg att hon, tillsammans och i samförstånd med IM, olovligen förvarat och innehaft cannabisharts och kokain. Dessutom omfattade åtalet att hon olovligen förvärvat kokainet i överlåtelsesyfte. Vidare gjorde åklagaren gällande att EA tillsammans och i samförstånd med IM vid fem tillfällen olovligen överlätit okänd mängd cannabisharts.

I enlighet med åtalet, bortsett från punkten avseende olovlig överlåtelse, fann TR henne skyldig för två grova narkotikabrott. Rätten fann det samlade straffvärdet för EAs brottslighet att uppgå till cirka fem år och sex månaders fängelse. De ansåg att hennes uppgifter om IMs brott hade haft en viss men

⁶⁰ Mål B 5836–22, p.1.

⁶¹ Mål B 5836–22, p.2–5.

inte alls väsentlig betydelse för utredningen om hans brottslighet. Hennes medverkan kunde således inte utgöra skäl för straffnedsättning. Dock fann TR att den hotbild som uppkommit mot henne som konsekvens av hennes uppgiftslämnande, utgjorde skäl för att sätta ned straffet till fängelse i fyra år och sex månader. HovR delade uppfattning med TR men ansåg att EA dessutom har lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen och satte därför ned straffet ytterligare, till fyra års fängelse.⁶²

4.2.2 Om domen

EA yrkade att HD skulle lindra påföljden. I sin bedömning poängterade rätten att lagbestämmelserna i fråga, 29 kap. 5 och 5 a §§, ska tillämpas med viss restriktivitet för att inte medföra risker för en oenhetlig praxis. För att en strafflindring ska ske, krävs således att skälen har en viss tyngd.⁶³

Vidare förklarade HD att när en sådan strafflindringsgrund väl har konstaterats måste den kunna få ett märkbart genomslag. Rätten uttalade att ett högt straffvärde kan medföra ett mer påtagligt reducerat fängelsestraff, medan reduktionen bör begränsas till en eller annan månad vid kortare fängelsestraff.

Rätten gick därefter in på frågan om medverkan. De menade på att både medverkan i sin egen brottsutredning, och i utredningen av någon annans brott, består av samma förutsättningar.⁶⁴ Enligt båda bestämmelserna bör en relevant medverkan normalt innefatta en utförlig redogörelse för händelseförloppet eller andra uppgifter som varit till betydande fördel för utredningen. Sådana uppgifter kan innefatta kontakter som den tilltalade har haft och utpekande av personer som kunnat lämna information om exempelvis förhållanden eller platser av betydelse. HD förklarade därefter att uppgifterna ska vara av väsentlig betydelse för utredningen. Dock betonade de att detta krav inte ska ges en alltför konkret innebörd. I enlighet med propositionen, förklarade de att det inte behöver vara klarlagt att den

⁶² Mål B 5836–22, p.6–9.

⁶³ Mål B 5836–22, p.12.

⁶⁴ Mål B 5836–22, p.16.

tilltalades medverkan i utredningen faktiskt har lett till resultat som inte annars hade kunnat uppnås. Därutöver behöver det inte ha lett till att brottet kunnat utredas snabbare och enklare. Istället är det tillräckligt att denne medverkat på ett sätt som har varit ägnat att på något väsentligt sätt föra utredningen framåt.⁶⁵

Mot bakgrund av detta, motiverade HD som exempel att det ska vara möjligt att ta hänsyn till om den tilltalades medverkan på ett väsentligt sätt har bidragit till att stärka bevisläget mot den andra personen eller medfört att denne kunnat dömas för ett allvarigare brott, sett till rubricering eller straffvärde.⁶⁶ Därefter betonade rätten att det ytterst är domstolen som gör en bedömning i det enskilda fallet.⁶⁷

Sedan beskrev HD vilken inverkan ovan resonemang bör ha på straffmätningen. Strafflindringen ska nämligen sättas i relation till framförallt graden av den tilltalades utredningsmedverkan. Omfattningen av medverkan och vilket slag av uppgifter som har lämnat är således betydelsefullt, särskilt om brottet inte annars hade kunnat klaras upp. Även allvaret i den brottslighet som utredningsmedverkan avser bör tillmätas betydelse.⁶⁸

Därpå konstaterade HD att ett kronvittne riskerar att utsätta för repressalier till följd av uppgiftslämnandet. De hänvisade till ”Bilsprängarmålet” där detta undantagsvis redan har beaktats.⁶⁹

Bedömningen som HD gjorde i detta fall, är att det samlade straffvärdet får uppgå till fem år och sex månaders fängelse, likt HovR:s bedömning. Vidare resonerade de att EA lämnat en utförlig redogörelse för händelseförloppet, men att det förekommit annan huvudsaklig bevisning avseende åtalet mot IM. Hennes medverkan har därav inte varit avgörande för lagföringen. Däremot, framkom det att EAs utredningsmedverkan varit av betydelse som en del av den samlade bevisningen mot IM, vilket även resulterat i att han kunnat

⁶⁵ Jfr prop. 2014/15:37 s. 38; prop. 2021/22:186 s. 59 och 119.

⁶⁶ Mål B 5836–22, p.19.

⁶⁷ Jfr prop. 2021/22:186 s. 59 och 61 f.

⁶⁸ Mål B 5836–22, p.21.

⁶⁹ Jfr prop 1987/88:120 s. 92.

lagföras med en allvarligare rubricering än annars. Med beaktande därav, och utifrån att ”väsentlig betydelse för utredningen” inte ska ges en alltför konkret innebörd, fastställde rätten att hon medverkat på ett sätt som varit ägnat att väsentligen föra utredningen framåt. Hennes uppgifter har därmed varit av väsentlig betydelse och medförde en nedsättning av straffet.⁷⁰

Utöver detta fann domstolen att EAs uppgiftslämnande medfört att hon står inför en allvarlig hotbild, som förväntas kvarstå under lång tid. Det skedde en sprängning i trappuppgången till hennes lägenhet inför TR:s huvudförhandling, vilket bedömdes kunna ha samband med hennes medverkan i målet. Hon är i tät kontakt med polisens personskydd och kan behöva flytta till skyddat boende. Därav instämde HD med HovR om att hotbilden mot EA är tillräckligt allvarlig för att även den ska medföra strafflindring.⁷¹

För att göra en bedömning i straffmätningen konstaterade rätten att vägledningen kan inhämtas ur avgöranden avseende medverkan i utredning av *egen* brottslighet. Däremot ansåg de att brottsligheten i detta fall avser mycket allvarlig karaktär, vilket ”bör ges viss betydelse”. Vidare ansåg de att hotbilden mot EA ska ges ytterligare straffreduktion men att den inte kan antas vara lika extrem som i ”Bilsprängarmålet”. Slutligen konstaterade HD en nedsättning med ett år och sex månader och fastställde därmed HovR:s straffmätning, d.v.s. fyra års fängelse.⁷²

⁷⁰ Mål B 5836–22, p.26–30.

⁷¹ Mål B 5836–22, p.31.

⁷² Mål B 5836–22, p.32–36.

5 Analys och slutsatser

Det går onekligen att konstatera existensen av den rådande tystnadskulturen som genomgående präglar de kriminella nätverkens alla håll. Nästan lika länge har det debatterats kring huruvida ett kronvitnesssystem hör hemma i ett icke common law-land som Sverige. Det har diskuterats allt från vad begreppet kronvittne egentligen innebär, till hur systemet bör utformas för att upprätthålla ett rättssäkert samhälle. Principer om likabehandling och förutsebarhet har använts som motargument mot ett kronvitnesssystem. Trots detta, beslutades det om ett införande av en kronvittneslagstiftning den 1 juli 2022.

Kronvittnen har berörts i två fall av HD; i ”Bilsprängarmålet” och ”Glassplittret i väskan”, vilka redogjorts för i avsnitt 4. Avgörandena fastställdes *före*, respektive *efter* införandet av kronvittneslagstiftningen. En framställning av HD:s prejudikatbildning öppnar upp en analys för hur den nya lagstiftningen har tillämpats utifrån uppsatsens frågeställningar. Vidare, kan en analys föras utifrån rättsliga utmaningar i ljuset av lagstiftarens avsikt.

Utifrån avsnitt 3 i framställningen kan lagstiftarens avsikt, något förenklat, sägas ge uttryck för en vilja att öka incitamenten för personer i kriminella nätverk att samverka med de brottsbekämpande myndigheterna. Uppsatsens tredje frågeställning som tar sikte på lagstiftarens avsikt, kommer att besvaras parallellt med frågeställning 1, under avsnitt 5.1, respektive frågeställning 2, i avsnitt 5.2.

5.1 ”Medverkan i annans utredning” som strafflindringsgrund

I vilken utsträckning bör ett kronvittne ha medverkat i utredningen av någon annans brott för att förmås med strafflindring, enligt HD:s senaste avgörande ”Glassplittret i väskan”?

Den nya kronvittnesbestämmelsen i 29 kap. 5 a § andra stycket BrB, föreskriver att rätten, vid straffmätningen, ska beakta den tilltalades

medverkan i utredning av någon annans brott i skälig omfattning. I lagtexten stadgas det att uppgifterna ska vara av ”väsentlig betydelse” för utredningen vilket även HD slår fast i sina domskäl tillhörande ”Glassplittret i väskan”. För att besvara frågeställningen kommer framförallt rekvisitet *väsentlig betydelse* att brytas ned i mindre komponenter.

Det är däremot av relevans att först presentera kort hur HD i ”Bilsprängarmålet” ställde sig till den tilltalades medverkan i utredning av annans brott. Eftersom avgörandet fastställdes 2009 kan den anses återspegla hur dess samtid såg på ett införande av ett kronvitnesssystem, med en övervägande negativ syn. Med tanke på att en kronvittnesreglering inte fanns, beaktade HD omständigheten att den tilltalade drabbats av en allvarlig hotbild. Trots att kronvittneslagstiftningen infördes tretton år därefter, kan det således påstås att rättsväsendet inte var helt obekant med ett sådant system.

Olikt den restriktiva syn på kronvittnen som kan anses reflekteras i det äldre avgörandet, återspeglas ett nytt tankesätt i ”Glassplittret i väskan”, med anledning av den nya kronvittneslagstiftningen. HD fann kronvittnesbestämmelsen i 29 kap. 5 a § BrB, tillämplig. Rätten fastslog att hon lämnat uppgifter av väsentlig betydelse. HD gav därutöver en mer utförlig redogörelse över vilka konkreta krav som bestämmelsen förutsätter. Inom många aspekter kan HD:s resonemang anses likna dem som anges i förarbetet till lagändringen. Bl.a. uttryckte HD att 29 kap. 5–5 a §§ BrB, ska tillämpas med viss restriktivitet för att inte medföra en oenhetlig praxis. Dessutom användes tillämpningen av medverkan till utredning av *egen* brottslighet som vägledning för kronvittnesbestämmelsen. Detta kan anses vara ett rimligt tillvägagångssätt med tanke på bestämmelsernas liknelser. Dessutom kan det anses som effektivt att ta hjälp av dess praxis.

Vidare, framhöll HD att ”väsentlig betydelse” för utredningen inte ska ges en alltför konkret innebörd. Likt det förarbetet framhåller, är det tillräckligt att den tilltalade medverkat på ett sätt som varit ägnat att på något väsentligt sätt föra utredningen framåt. HD:s resonemang kan framstå som rimliga eftersom det torde vara svårt att annars behöva fastställa huruvida medverkan faktiskt

varit avgörande för resultatet, vilket dessutom hade varit mer resurskrävande och ålagt åklagaren med ett större ansvar. Rätten verkade även lägga stor vikt vid att den medtilltalade kunnat dömas för ett allvarigare brott. Det kan alltså konstateras att medverkan inte behöver vara avgörande för lagföringen, för att kunna anses vara av väsentlig betydelse.

Ur ett rättsutvecklingsperspektiv är det positivt att HD nu klarlagt i vilken mån kronvittnet behöver medverka för att förmås med strafflindring. Likaså är det väsentligt att de betonar vikten av en restriktiv tillämpning av bestämmelsen för att upprätthålla förutsebarhet och rättssäkerhet för fortsatt rättstillämpning, och inte riskera att skapa en oenhetlig praxis.

Noterbart ur domen är att HD uttrycker att straffnedsättningen ska få ett ”märkbart genomslag”. Eftersom nedsättningen fastställdes med 1,5 år, innebär detta att cirka 30% är märkbart. Dock ska hänsyn tas till att detta var en sammanvägande bedömning av både strafflindringsgrunden i 29 kap. 5 a § andra stycket BrB, och den i 29 kap. 5 § 8 punkten BrB. Ur ett kritiskt perspektiv bör HD vara försiktiga med straffnedsättningen eftersom den annars kan komma att kollidera med proportionalitet och brottsofferperspektivet.

HD:s fastställande kan antas vara i korrespondens till lagstiftarens avsikt. Att betona ”märkbart genomslag” kan ses som ett incitament till att personer i kriminella nätverk medverkar i större utsträckning, eftersom det bevisligen kan vara fördelaktigt. Utöver detta, ger domskälen uttryck för en lägre tröskel för medverkan än vad som kanske kan uppfattas vid första anblick. Detta eftersom flera faktorer kan vara av betydelse och att ”medverkat i väsentlig betydelse” inte ska ges en alltför konkret innebörd. HD:s bedömning kan å ena sidan uppfattas som godtyckligt, å andra sidan som ett positivt steg gentemot ett slut på tystnadskulturen. Samtidigt är det också viktigt att beakta andra medverkande faktorer till tystnaden, framförallt att systemet inte

garanterar en strafflindring, och det råder resursbrist inom kriminalvården. Förtroendeskapande åtgärder är därför av stor betydelse.⁷³

Vidare har HD fastställt att ett högre straffvärde innebär ett längre avdrag jämfört med ett lägre straffvärde som i realiteten blir avsevärt mycket mindre. Detta resonemang kan orsaka problematik ur ett likabehandlingsperspektiv, vilket många remissinstanser tidigare påpekat.

Utöver tillämpningen av den nya kronvittneslagstiftningen, tillämpade HD samma strafflindringsgrund som applicerades i ”Bilsprängarmålet”, nämligen 29 kap. 5 § 8 punkten BrB. Nedan följer en analys av detta.

5.2 ”Annan omständighet” som strafflindringsgrund

Vilken effekt har det tidigare avgörandet ”Bilsprängarmålet”, haft på det senare avgörandet ”Glassplittret i väskan”?

Denna frågeställning rör tillämpningen av 25 kap. 5 § 8 punkten BrB. Som tidigare konstaterat, tog HD – i ”Bilsprängarmålet” – hänsyn till den tilltalades personliga situation eftersom denne drabbats av allvarliga konsekvenser i samband med uppgiftslämnandet. Eftersom ett kronvitnessystem inte var lagreglerat, kunde domstolen inte beakta personens medverkan som sådan. Däremot skulle det anses som ”obilligt” att inte beakta hans medverkan överhuvudtaget. Med anledning därav, föll repressalierna inom ramen för ”annan omständighet” i förevarande paragrafs 8 punkt. Rättstillämpningen kan sägas vara i linje med vad det tidigare förarbetet gett uttryck för. HD dömde därför inte helt oförutsebart enligt min mening.

Huvudregeln som HD vill fastställa med domen – att kronvittnen *inte* inkluderas i billighetsskäl – kan dock ifrågasättas. Detta framhöll dessutom Ågren i sin artikel. Att enbart se på utgången av domen som ett strikt

⁷³ Brå 2019:10, s.142 f.

undantagsfall vore godtroget eftersom det i realiteten kan vara svårt att urskilja en *medverkan* till utredning av annans brott, från *konsekvenserna* som följer av detta, eftersom de oftast bildar ett sammanhängande moment. Det kan dessutom framföras att uppgifterna torde sakna värde om den tilltalade inte har riskerat något i samband med medverkandet.

Det råder ingen tvekan om att det tidigare avgörandet, har haft en inverkan på ”Glassplittret i väskan”, eftersom HD refererar till den i sina domskäl. Vid straffreduceringen i ”Glassplittret i väskan” sammanvägde HD kronvittnets medverkan *och* de repressalier som likt föregående fall, uppstått även är, dock i mindre mån. En potentiell anledning till att repressalierna beaktades i mindre mån kan bero på att personen i fråga inte hade en familj, vilket den tilltalade i ”Bilsprängarmålet” hade. Att HD utöver detta, resonerar på ett liknande sätt som i det tidigare fallet, är rättfärdigat utifrån förarbetena och bidrar till en enhetlig praxis.

Anledningen till att HD tillämpade 29 kap. 5 § 8 punkten BrB i ”Bilsprängarmålet”, kan tänkas rättfärdigas av att det saknades en kronvittneslagstiftning, vilket det däremot finns idag. Eftersom de uttryckte att domen avsåg ett undantagsfall, kan det ifrågasättas varför HD, i det senare avgörandet, valde att döma på samma grund.

Därutöver kan det problematiseras varför HD anser det motiverat att tillämpa de två strafflindringsgrunderna parallellt. Den ena grunden utgörs av ett medverkande som kronvittne, och den andra grunden utgörs av ”en annan omständighet” varav repressalierna faller inom. Det kan därför ifrågasättas varför konsekvenserna av att medverka som ett kronvittne, ska medföra *ytterligare* straffnedsättning. Detta eftersom medverkan till annans utredning och konsekvenserna som uppstår till följd av det, kan ses som *en* enhet. Det torde därför vara orimligt att behandla de som två självständiga strafflindringsgrunder, vilket är det HD tycks förespråka, och kan likna ett ”dubbelbelöningsystem”. Möjligen är detta HD:s sätt att bidra till det lagstiftaren vill åstadkomma – en effektivare brottsbekämpning.

En lösning på problematiken kan tänkas vara att inte längre beakta konsekvenserna utifrån en separat strafflindringsgrund i 29 kap. 5 § 8 punkten BrB, och istället ta hänsyn till dessa i samband med tillämpningen av 29 kap. 5 a § andra stycket BrB.

I denna diskussion kan det även påpekas att en person som gett sig in på kriminella banor, redan i anslutning till detta, försätter sig i en hotfull situation. Likaså i anslutning till uppgiftslämnande, kan det argumenteras för att den tilltalade redan är medveten om riskerna som följer av medverkan. Därmed kvarstår frågan om varför denne ska få strafflindring för risker som den i vart fall är likgiltig inför.

5.3 Slutsats

Sammanfattningsvis går det härmed att konstatera att en strafflindring för kronvittnen, utifrån 29 kap. 5 a § andra stycket BrB, bestäms utifrån rekvisitet "väsentlig betydelse", vilket inte ska ges en alltför konkret innebörd. Dessutom behöver medverkan inte vara avgörande för lagföringen.

Vidare är det tveklöst att "Bilsprängarmålet" haft en inverkan på HD:s senaste avgörande "Glassplittret i väskan". Detta eftersom det senare avgörandet delvis bygger på samma strafflindringsgrund i 29 kap. 5 § 8 punkten BrB. I båda fallen ansågs det vara skäligt att beakta de repressalier som kronvittnet drabbats av.

Å ena sidan indikerar prejudikatbildningen på att HD vill öka incitamenten för samarbetet med brottsbekämpande myndigheter, i enlighet med lagstiftarens avsikt. Å andra sidan bör tillämpningen genomföras restriktivt och vaksamt för att samtidigt värna om rättsliga principer och motverka en oenhetlig praxis. Dessutom kan det tänkas bli svårt för staten att främja ett s.k. "tjallarsamhälle", eftersom det anses vara starkt moraliskt förkastligt. Prejudikatbildningen kan sammanfattningsvis sägas vara ett steg mot den riktning lagstiftaren önskat. Huruvida det kommer leda till en effektivare brottsbekämpning återstår att se. Med övriga utmaningar i åtanke går det dock att konstatera att den tysta leken fortgår.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur och artiklar

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 7 uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2022

Kleineman, Jan: *Rättsdogmatisk metod*, I: Korling, Fredric, Zamboni, Mauro (red.) *Juridisk metodlära*, Lund, 2018

Brottsförebyggande rådet, Brå, *Dödligt våld i den kriminella miljön 2005–2017*, rapport 2020:4, Stockholm, 2020

Brottsförebyggande rådet, Brå, *Tystnadskulturer - En studie om tystnad mot rättsväsendet*, rapport 2019:10, Stockholm, 2019

Ågren, Jack. ”*Straffrabatt för kronvittnen som riskerar hot om allvarliga repressalier*”. *Juridisk Tidskrift* 2009/10

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 2021:35 *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*

SOU 2019:38 *Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg*

SOU 2012:34 *Nya påföljder*

SOU 1986:14 *Påföljd för brott: om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m.m.*

Propositioner

Prop. 2021/22:186

Prop. 2014/15:37

Prop. 1987/88:120

Övrigt

Riksdagens protokoll 2021/22:123

Dir. 2009:60 *En översyn av påföljdssystemet*

Elektroniska källor

Backman, Linnea, *En stärkt rättsprocessrätt och en ökad lagföring*,
Domarbloggen, 2022-04-05.

<<https://www.domarbloggen.se/en-starkt-rattsprocess-och-en-okad-lagforing/>> (Hämtat: 2023-04-25)

Ståhl, Kristoffer, *Stärkt rättsprocess och särskilt om kronvittnen*,
Advokatfirman Ståhl, 2022-08-19.

<<https://advokatfirmanstahl.se/kristoffer-stahl-blogg/2022/8/19/strkt-rattsprocess-och-srskilt-om-kronvittnen>> (Hämtat: 2023-05-07)

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2009 s.599

Mål nr B 5836–22